

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मधील उच्च माध्यमिक  
प्रमाणपत्र परीक्षा (इ.१२ वी) साठी मूल्यमापन  
कार्यपद्धती जाहीर करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन  
शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग  
शासन निर्णय क्र. परीक्षा- ०६२१/ प्र.क्र. ५६/ एसडी- २  
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग,  
मंत्रालय (विस्तार), मुंबई - ३२  
दिनांक : ०२ जुलै, २०२१

**संदर्भ :**

१. शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्र. अभ्यास -२११६/(प्र.क.४३/१६)/एस.डी -४  
दिनांक २५ एप्रिल, २०१६
२. शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्र. संकीर्ण २०१९/प्र.क.(२४३/१९)/एसडी -४  
दिनांक ०८ ऑगस्ट, २०१९
३. शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्र. परीक्षा ०६२१/प्र.क.४६/एस.डी-२  
दिनांक ११ जून, २०२१
४. राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे यांचा प्रस्ताव क्र. राशैसंप्रप/  
मूल्यमापन/इ.१२ वी मूल्यमापन प्रस्ताव /२०२१/२०२१ दिनांक २९ जून २०२१

**प्रस्तावना -**

कोविड -१९ प्रादुर्भावाच्या पार्श्वभूमीवर शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये दिनांक १५ जून २०२० पासून प्रत्यक्ष वर्ग भरू शकत नसल्याने राज्यातील शाळांमधून विद्यार्थ्यांना ऑनलाईन पद्धतीने अध्यापन सुरु करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला व शैक्षणिक वर्ष सुरु करण्यात आले, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र यांचेमार्फत पर्यायी शैक्षणिक दिनदर्शिका, दीक्षा अभ्यासमाला, यु ट्यूब चॅनेल, ऑनलाईन अध्यापन वर्ग, इ. मार्फत विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणासाठी विविध पर्याय उपलब्ध करून देण्यात आले. सोबत इ.९ वी ते इ.१२ वी साठी दूरदर्शनच्या माध्यमातून देखील शैक्षणिक तासिकांचे प्रक्षेपण करण्यात आले होते. कोविड -१९ चा वाढता प्रादुर्भाव विचारात घेता शासनाने लागू केलेले लॉकडाऊन / संचारबंदी निर्बंध वेळोवेळी वाढविण्यात आले. शासनाने लॉकडाऊन / संचारबंदीच्या निर्बंधामध्ये शिथिलता दिल्यानंतर स्थानिक परिस्थितीनुसार इयत्ता ९ वी ते १२ वी च्या राज्यातील माध्यमिक शाळा/ उच्च माध्यमिक शाळा/ कनिष्ठ महाविद्यालये विद्यार्थ्यांच्या प्रत्यक्ष उपस्थितीसह दिनांक २३ नोव्हेंबर २०२० पासून टप्प्याटप्प्याने सुरु करण्यात आली.

राज्यातील महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे यांचेमार्फत उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा (इ.१२ वी) सन २०२१ च्या परीक्षेचे वेळापत्रक जाहीर करण्यात आले. यानुसार इ. १२ वी ची परीक्षा दि.२३ एप्रिल २०२१ पासून सुरु होणार होती. कोविड-१९ चा प्रादुर्भाव वाढत गेल्यामुळे इ.१० वी ची परीक्षा रद्द करण्यात आली व भारत सरकार तर्फे इ.१२ वी परीक्षा घ्यावी किंवा कसे याबाबत सर्व राज्यांशी व्हिडीओ कॉन्फरन्सींगद्वारे विचार विनिमय करण्यात आला. तथापि कोविड-१९ चा प्रादुर्भाव मार्च २०२१ पासून राज्यात मोठ्या प्रमाणात वाढत गेल्याने उद्भवलेल्या असामान्य परिस्थितीमुळे इ.१२ वीच्या परीक्षेसाठी प्रविष्ट होणाऱ्या सर्व विद्यार्थ्यांचे तसेच परीक्षेसंदर्भातील सर्व घटकांचे हित लक्षात घेऊन उपरोक्त संदर्भ क्र.३ च्या शासन निर्णयाद्वारे खालीलप्रमाणे निर्णय घेण्यात आला आहे:-

“सन २०२०-२१ या शैक्षणिक वर्षासाठी महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळामार्फत आयोजित करण्यात येणारी उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा (इ. १२ वी) विद्यार्थ्यांचे आरोग्य व

सुरक्षिततेचा विचार करता रद्द करण्यात येत आहे. इ.१२ वीच्या परीक्षेसाठी प्रविष्ट सर्व विद्यार्थ्यांना कनिष्ठ महाविद्यालय स्तरावर अंतर्गत मूल्यांकनाच्या आधारे उत्तीर्ण करण्यात यावे.” इयत्ता बारावीची परीक्षा रद्द केल्यामुळे अंतर्गत मूल्यमापनाच्या कार्यपद्धतीबाबत तसेच गुणपत्रक/ प्रमाणपत्र देण्याबाबत स्वतंत्रपणे निर्देश निर्गमित करण्यात येतील असे सदर शासन निर्णयाद्वारे स्पष्ट करण्यात आले. त्यानुसार इयत्ता १२ वी च्या विद्यार्थ्यांच्या मूल्यमापनाची कार्यपद्धती निश्चित करणे व निकाल मंडळामार्फत जाहीर करून गुणपत्रक व प्रमाणपत्र देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

राज्यातील विविध शैक्षणिक कार्ये व राज्यस्तरीय संस्थांच्या कार्यामध्ये सुसूत्रता आणण्याच्या दृष्टीने संदर्भ क्र. १ मधील दि. २५ एप्रिल २०१६ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषदेकडे शालेय अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम, मूल्यमापन, इत्यादी कामांची जबाबदारी सोपविण्यात आली आहे. राज्यस्तरीय संस्थांच्या कार्यामध्ये सुसूत्रता आणण्याच्या दृष्टीने समन्वयाची जबाबदारी आयुक्त (शिक्षण), महाराष्ट्र राज्य यांच्या अध्यक्षतेखाली गठीत समन्वय समितीस देण्यात आली आहे. संचालक, महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद हे सदर समितीचे सचिव असून सदर समितीमध्ये अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे, संचालक (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक), संचालक (प्राथमिक), संचालक, महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे हे सदस्य आहेत.

राज्यात कोविड- १९ मुळे उद्भवलेल्या असामान्य परिस्थितीमुळे सन २०२०-२१ या शैक्षणिक वर्षामधील इ. १२ वीची परीक्षा रद्द केल्यामुळे, सदर परीक्षेसाठी प्रविष्ट झालेल्या विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन कशाप्रकारे करण्यात यावे, याबाबत शिक्षण विभागाच्या अखत्यारितील विविध संस्थांच्या प्रमुखांसोबत, शिक्षण क्षेत्रातील काही अनुभवी व्यक्तींसोबत चर्चा करण्यात आली. यामध्ये इ. १२ वीच्या परीक्षेसंदर्भात व विद्यार्थ्यांच्या मूल्यमापनाबाबतच्या विविध पर्यायांचा विचार करण्यात आला. याबाबत सर्वकष विचारविनिमय करण्यात येऊन आयुक्त (शिक्षण), महाराष्ट्र राज्य यांच्या अध्यक्षतेखालील समन्वय समितीच्या बैठकीत विविध पर्यायांमुळे होणारे परिणाम व करावयाची कार्यवाही याबाबत प्रस्ताव सादर करण्यात आला होता. उपलब्ध सर्व पर्यायांचा विचार करण्यात येऊन सद्यःस्थितीत मूल्यमापन योजनेचा सर्वात योग्य पर्याय निश्चित करण्यात आला व त्यानुसार सदर मूल्यमापन योजनेचा प्रस्ताव शासनास सादर करण्याचा निर्णय समन्वय समितीच्या बैठकीमध्ये घेण्यात आला. या अनुषंगाने राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषदेने संदर्भ क्र. ४ मधील दिनांक २९ जून २०२१ च्या पत्रान्वये शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मधील उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा (इ.१२ वी) साठी मूल्यमापन कार्यपद्धतीचा प्रस्ताव शासनास सादर केला आहे. याअनुषंगाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेण्यात येत आहे:-

### शासन निर्णय -

अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेची फलनिष्पत्ती तपासण्यासाठी व विद्यार्थ्यांची संपादन पातळी निश्चित करण्यासाठी मूल्यमापन प्रक्रिया महत्वपूर्ण आहे. कोविड -१९ च्या वाढत्या प्रादुर्भावाच्या पार्श्वभूमीवर राज्य मंडळामार्फत आयोजित करण्यात येणारी शैक्षणिक वर्ष २०२०- २१ मधील इयत्ता १२ वीची परीक्षा रद्द करण्यात आली असली तरी वर्षभर उच्च माध्यमिक शाळा/ कनिष्ठ महाविद्यालयांमध्ये शिक्षकांनी ऑनलाईन, ऑफलाईन अध्यापन करत असताना व्हाट्सअप बेस्ड मूल्यमापन, गृहकार्य, स्वाध्याय, प्रकल्प, सराव चाचण्या, प्रथम सत्र परीक्षा, सराव परीक्षा इत्यादी विविध मार्गांनी विद्यार्थ्यांचे ऑनलाईन / ऑफलाईन मूल्यमापन केलेले आहे.

२. शासन निर्णय दिनांक ०८ ऑगस्ट २०१९ नुसार सन २०१९-२० पासून इ. ११ वी व सन २०२०-२१ पासून इ. १२ वी साठी सुधारित मूल्यमापन योजना लागू करण्यात आली आहे. सदर मूल्यमापन योजनेनुसार इ. १२ वी साठी विषयनिहाय तक्ता - १ मध्ये दर्शविण्यात आल्या प्रमाणे लेखी परीक्षा व तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा / अंतर्गत मूल्यमापन परीक्षा मंडळामार्फत घेण्यात येते व विद्यार्थ्यांचे विषयनिहाय १०० वा २०० गुणांचे मूल्यमापन करण्यात येते. मंडळामार्फत घेण्यात येणारी परीक्षा रद्द केल्यामुळे राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे यांनी दि.२९ जून २०२१ रोजी शासनास सादर केलेल्या प्रस्तावाच्या अनुषंगाने शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मधील इ. १२ वी च्या विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये किंवा त्यापूर्वी इयत्ता १० वीची परीक्षा विविध परीक्षा मंडळामार्फत (Board) आयोजित करून संपादनूकीचे वस्तुनिष्ठ मूल्यमापन करण्यात आले आहे. तसेच या विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० मध्ये किंवा त्यापूर्वी इयत्ता ११ वीचे वार्षिक निकाल जाहीर करण्यात आलेले आहेत. इयत्ता १० वी व इयत्ता ११ वी चे उपरोक्त मूल्यमापन हे कोविड-१९ प्रादुर्भावाच्या परिस्थितीपूर्वी करण्यात आलेले आहे व विद्यार्थ्यांच्या उपरोक्त संपादनूकीचे विश्वासार्ह अभिलेख अनुक्रमे संबंधित परीक्षा मंडळांकडे तसेच कनिष्ठ महाविद्यालयस्तरावर उपलब्ध आहेत. याचा विचार करून शासन माध्यमिक शाळांत प्रमाणपत्र परीक्षा (इ.१० वी) मधील मूल्यमापन तसेच इ.११ वी व इ.१२ वी मध्ये वर्षभरातील कनिष्ठ महाविद्यालय स्तरावरील विविध मूल्यमापन साधनांद्वारे करण्यात आलेल्या मूल्यमापनाच्या आधारे उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा (इ.१२ वी) सन २०२१ चा निकाल जाहीर करण्याचा निर्णय घेत आहे. ही अपवादात्मक परिस्थितीतील सन २०२०-२१ या शैक्षणिक वर्षासाठीची तात्पुरती व्यवस्था आहे.

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा ( इ.१२ वी ) चा निकाल तयार करण्यासाठी पुढीलप्रमाणे कार्यपद्धती अवलंबण्यात यावी.

#### अ) नियमित विद्यार्थ्यांसाठी कार्यपद्धती

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षेस प्रविष्ट झालेल्या विद्यार्थ्यांचे इयत्ता १० वी व इयत्ता ११ वी या दोन्ही इयत्तांसाठी संपादनूकीचे वस्तुनिष्ठ मूल्यमापन करून वार्षिक निकाल जाहीर करण्यात आलेले आहेत. कोविड -१९ च्या प्रादुर्भावामुळे शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये राज्यातील विविध भागातील उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालये या स्थानिक परिस्थितीमुळे एकाचवेळी सुरू होऊ शकल्या नाहीत. तसेच राज्यातील सर्वच उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांमध्ये इ.१२ वी च्या मूल्यमापन प्रक्रियेतील प्रथम सत्र परीक्षा, सराव परीक्षा, सराव चाचण्या, तत्सम मूल्यमापन यापैकी सर्वच परीक्षा घेण्यात आल्या आहेतच असे नाही.

त्यामुळे उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र ( इ.१२ वी ) परीक्षा सन २०२१ साठी प्रविष्ट विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन करताना शासन निर्णय दि.०८ ऑगस्ट २०१९ मधील विषयनिहाय लेखी व तोंडी/ प्रात्यक्षिक/ अंतर्गत मूल्यमापन यासाठी निर्धारित केलेले गुण कायम ठेवण्यात यावेत.

त्यातील तोंडी/ प्रात्यक्षिक/ अंतर्गत मूल्यमापन यासाठी मंडळाच्या सूचनांप्रमाणे आयोजित परीक्षांमध्ये विषयनिहाय प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण अंतिम मूल्यमापनात घेण्यात यावेत. शासन निर्णय दि.०८ ऑगस्ट २०१९ नुसार याबाबतच्या गुणांची सर्वसाधारण विभागणी पुढीलप्रमाणे आहे.

तक्ता -१

गुण विभागणी प्रकार	लेखी परीक्षा	तोंडी/ प्रात्यक्षिक/ अंतर्गत मूल्यमापन	एकूण गुण	विषयांची वर्गवारी
१	२	३	४	५
१.	१००	००	१००	सर्वसाधारण विषय
२.	८०	२०	१००	सर्वसाधारण विषय
३.	७०	३०	१००	सर्वसाधारण विषय
४.	५०	५०	१००	सर्वसाधारण विषय
५.	८०	७०	१५०	सर्वसाधारण विषय (NSQF)
६.	००	१००	१००	सर्वसाधारण विषय
७.	८०	१२०	२००	द्विलक्षी (व्यावसायिक) अभ्यासक्रम
८.	१००	१००	२००	द्विलक्षी (व्यावसायिक) अभ्यासक्रम
९.	१६०	४०	२००	द्विलक्षी (व्यावसायिक) अभ्यासक्रम
१०.	८०	१२०	२००	व्यवसाय अभ्यासक्रम (MCVC)
११.	६०	४०	१००	व्यवसाय अभ्यासक्रम (MCVC)

सदर शासन निर्णयानुसार उपरोक्त तक्ता -१ मधील रकाना क्र.२ प्रमाणे लेखी परीक्षेसाठी निर्धारित केलेले गुण विद्यार्थ्यांची इ. १० वी मधील मंडळाच्या परीक्षेतील संपादनूक, इ. ११ वी च्या अंतिम निकालातील संपादनूक व इ. १२ वी चे वर्षभरातील अंतर्गत लेखी मूल्यमापन विचारात घेऊन निश्चित करण्यात येतील. उपरोक्तप्रमाणे लेखी परीक्षेसाठी निर्धारित एकूण गुणांपैकी ३० टक्के गुण इ. १० वी मधील मंडळाच्या परीक्षेतील संपादनूक, ३० टक्के गुण इ. ११ वी च्या अंतिम निकालातील संपादनूक व ४० टक्के गुण इ. १२ वीच्या वर्षभरातील अंतर्गत लेखी मूल्यमापनातील गुण यानुसार भारांश विचारात घेऊन दिले जातील. इयत्ता १० वी साठी भारांशानुसार प्राप्त गुण निश्चित करताना मंडळाच्या परीक्षेतील सर्वाधिक गुण असलेले तीन विषय विचारात घेतले जातील.

तक्ता -२

अ.क्र.	इयत्ता	मूल्यमापनाचा तपशिल	भारांश
१.	इयत्ता १० वी	इयत्ता १० वी मधील मंडळाच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन विषयांचे सरासरी गुण	३०%
२.	इयत्ता ११ वी	इयत्ता ११ वी च्या वार्षिक मूल्यमापनातील विषयनिहाय गुण	३०%
३.	इयत्ता १२ वी	वर्षभरातील अंतर्गत मूल्यमापनातील प्रथम सत्र परीक्षा, सराव परीक्षा, सराव चाचण्या, तत्सम मूल्यमापन यातील विषयनिहाय गुण	४०%

याप्रमाणे लेखी व प्रात्यक्षिक परीक्षेसाठी इयत्तानिहाय संपादणूकीकरिता तक्ता - १ मध्ये नमूद विषय वर्गवारी नुसार पुढीलप्रमाणे गुण विभागणी असेल.

**तक्ता - ३**

इ.१२ वी लेखी परीक्षा एकूण निर्धारित गुण	लेखी परीक्षा इयत्ता निहाय गुण विभागणी			तोंडी/ प्रात्यक्षिक/ अंतर्गत मूल्यमापन गुण इ.१२ वी	इयत्तानिहाय गुण			एकूण गुण
	इ.१० वी (३० %)	इ. ११ वी (३० %)	इ. १२ वी (४० %)		इ. १० वी	इ.११ वी	इ. १२ वी	
१००	३०	३०	४०	०	३०	३०	४०	१००
८०	२४	२४	३२	२०	२४	२४	५२	१००
७०	२१	२१	२८	३०	२१	२१	५८	१००
५०	१५	१५	२०	५०	१५	१५	७०	१००
८०	२४	२४	३२	७०	२४	२४	१०२	१५०
०	०	०	०	१००	०	०	१००	१००
८०	२४	२४	३२	१२०	२४	२४	१५२	२००
१००	३०	३०	४०	१००	३०	३०	१४०	२००
१६०	४८	४८	६४	४०	४८	४८	१०४	२००
८०	२४	२४	३२	१२०	२४	२४	१५२	२००
६०	१८	१८	२४	४०	१८	१८	६४	१००

**टीप:-** (१) सर्वसाधारण विषय (NSQF) या विषयाचे १५० गुणांसाठी मूल्यमापन करण्यात येईल व मंडळ स्तरावर त्याचे रुपांतर १०० पैकी गुणात करण्यात येईल.

(२) द्विलक्षी (व्यावसायिक) अभ्यासक्रम अंतर्गत विद्यार्थ्यांचे २०० गुणांचा एक विषय व १०० गुणांचे चार विषय याप्रमाणे एकूण ६०० गुणांसाठी मूल्यमापन केले जाते.

(३) व्यवसाय अभ्यासक्रम (MCVC) अंतर्गत विद्यार्थ्यांचे २०० गुणांचे तीन विषय व १०० गुणांचे तीन विषय याप्रमाणे एकूण ९०० गुणांसाठी मूल्यमापन केले जाते. तदनंतर मंडळामार्फत तीन विषयांच्या २०० गुणांचे रुपांतर प्रत्येकी १०० गुणात करून एकूण ६०० गुणांच्या आधारे निकाल निश्चित केला जातो.

**अ) (१) विद्यार्थ्यांस इयत्ता १० वी मध्ये मंडळाच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन विषयांचे सरासरी गुण**

- मंडळामार्फत उच्च माध्यमिक शाळांना गुण भरण्याची संगणकीय प्रणाली उपलब्ध करून देण्यात येईल.

- ii. इ. १२ वी परीक्षेसाठी प्रविष्ट झालेल्या प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या इ.१० वीच्या निकालावरून सर्वोत्तम गुण असलेल्या ३ विषयांमध्ये प्राप्त गुणांची सरासरी (१०० पैकी) भरण्याची सुविधा असेल. सदर इ. १० वीच्या सरासरी गुणांवरून, इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.१० वीच्या भारांशानुसार (म्हणजेच तक्ता -३ मध्ये दर्शविण्यात आल्याप्रमाणे ४८/ ३०/ २४/ २१/ १८ /१५ गुणांसाठी) गुण संगणक प्रणालीद्वारे रूपांतर करून विद्यार्थ्यास प्रदान केले जातील.
- iii. सदर गुणांची मंडळ स्तरावर पडताळणी करण्यासाठी सदर विद्यार्थ्याने इ. १० वी उत्तीर्ण केलेल्या परीक्षेचा महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंदवावा. सदर विद्यार्थी एका पेक्षा अधिक वेळा मंडळाच्या परीक्षेस प्रविष्ट झाला असल्यास सूट मिळालेल्या प्रत्येक विषयासमोर त्या परीक्षेचे महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंद करावा.
- iv. इयत्ता १२ वी च्या ज्या विषयांसाठी १०० गुणांचे तोंडी / प्रात्यक्षिक परीक्षा / तत्सम मूल्यमापन निर्धारित केले आहे अशा विषयांसाठी इ.१० वी व इ.११ वी चे गुण विचारात घेतले जाणार नाहीत.
- v. इतर मंडळाच्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत त्याचे इ.१० वी च्या परीक्षेच्या मूळ गुणपत्रकावरून सर्वोत्तम गुण मिळालेल्या ३ विषयांचे सरासरी गुण (१०० पैकी) काढून उपरोक्त क्र. ii प्रमाणे संगणक प्रणालीत भरण्यात यावेत.

#### अ) (२) विद्यार्थ्यास इ.११ वीच्या अंतिम निकालामध्ये प्राप्त गुण

- i. विद्यार्थ्याने इ. ११ वी च्या अंतिम निकालामध्ये प्राप्त केलेले विषयनिहाय गुण भरण्याची सुविधा मंडळाच्या संगणक प्रणालीमध्ये उपलब्ध असेल.
- ii. सदर विषयनिहाय प्राप्त गुण संगणक प्रणालीमध्ये भरल्यानंतर इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.११ वीच्या भारांशानुसार म्हणजेच तक्ता- ३ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे ४८ /३० / २४ / २१ / १८ / १५ गुणांसाठी सदर गुणांचे संगणक प्रणालीद्वारे रूपांतर करून विद्यार्थ्यास गुण प्रदान केले जातील.
- iii. अन्य मंडळातून इ.११ वी उत्तीर्ण होऊन इ.१२ वी साठी राज्य मंडळाशी संलग्न उच्च माध्यमिक शाळा/ कनिष्ठ महाविद्यालयात प्रविष्ट झालेल्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत संबंधित मंडळाच्या इ.११ वी च्या अंतिम निकालाच्या आधारे उपरोक्त (ii) प्रमाणे कार्यवाही करावी.
- iv. राज्य मंडळाच्या व अन्य मंडळाच्या विद्यार्थ्याबाबत इ.१२ वी मध्ये प्रविष्ट झालेल्या विषयांपैकी एक किंवा अधिक विषय इ.११ वी मध्ये घेतलेले नसल्यास अशा विषयांसाठी इ.११ वी मध्ये घेतलेल्या अन्य विषयांची सरासरी विचारात घेऊन १०० पैकी गुण निश्चित करावेत व ते अशा एक किंवा अधिक विषयांना देऊन उपरोक्तप्रमाणे कार्यवाही करावी. इ.११ वी मधील एक किंवा अधिक विषय १०० पेक्षा अधिक गुणांचे असल्यास त्या विषयाचे गुण प्रथम १०० पैकी गुणामध्ये रूपांतरीत करून कार्यवाही करावी.
- v. राज्य मंडळाच्या व अन्य मंडळाच्या विद्यार्थ्याबाबत इ.११ वी उत्तीर्ण झाल्यानंतर शाखा बदलून अन्य शाखेत इ.१२ वी साठी प्रवेश घेतला असल्यास सदर विद्यार्थ्यास इ.११ वी व इ.१२ वी तील समान विषयांची सरासरी विचारात घेऊन १०० पैकी गुण निश्चित करावेत व ते उर्वरित विषयांना देऊन कार्यवाही करावी.

अ) (३) इ. १२ वी च्या वर्षभरातील अंतर्गत मूल्यमापनातील प्रथम सत्र परीक्षा, सराव परीक्षा, सराव चाचण्या, तत्सम मूल्यमापन यातील विषयनिहाय गुण

- i. उच्च माध्यमिक शाळांनी/ कनिष्ठ महाविद्यालयाने विषयनिहाय मंजूर आराखड्यानुसार वर्षभर ऑनलाईन / ऑफलाईन पद्धतीने प्रथम सत्र परीक्षा, सराव परीक्षा, सराव चाचण्या वा तत्सम मूल्यमापन केलेले आहे. त्यामध्ये विद्यार्थ्यास विषयनिहाय प्राप्त झालेले गुण तसेच सदर गुण किती पैकी आहेत ( सदर विषयासाठी एकूण किती गुणांचे अंतर्गत मूल्यमापन आयोजित केले) इत्यादी तपशील संगणक प्रणालीत भरण्याची सुविधा असेल. यासंदर्भात, वर्षभरात एक किंवा त्यापेक्षा अधिक जेवढ्या परीक्षांसाठी विद्यार्थी प्रविष्ट झाला असेल तेवढ्याच परीक्षांचे गुण भरण्यात यावेत.
- ii. सदर विषयनिहाय प्राप्त गुण संगणक प्रणालीत भरल्यानंतर तक्ता -३ मध्ये नमूद इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.१२ वीच्या भारांशानुसार म्हणजेच ६४ / ४० / ३२ / २८ / २४ / २० गुणांसाठी सदर गुणांचे संगणक प्रणालीमधून रूपांतर होऊन सदर गुण विद्यार्थ्यास संगणक प्रणालीद्वारे प्रदान केले जातील.
- iii. अपवादात्मक परिस्थितीत ज्या उच्च माध्यमिक शाळांनी उपरोक्त मूल्यमापन आयोजित केले नसेल त्यांनी प्रचलित पद्धतीने/ अन्य पर्यायी पद्धतीचा वापर करून ऑनलाईन / अन्य शक्य पर्यायी पद्धतीने मूल्यमापन करून विद्यार्थ्यांना गुणदान करावे व सदर गुण संगणक प्रणालीमध्ये नमूद करावेत.

अ) (४) मंडळाच्या विहित कार्यपद्धतीनुसार विद्यार्थ्यास इ.१२ वीच्या अंतिम तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन यामध्ये प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण अंतिम निकालात समाविष्ट करणे.

- i. ज्या उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी विषयनिहाय मंजूर आराखड्यानुसार तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा / अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन पूर्ण केलेले आहे. त्यामध्ये विद्यार्थ्यास विषयनिहाय प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण संगणकीय प्रणालीत भरण्यात यावेत.
- ii. अपवादात्मक परिस्थितीत ज्या उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन आयोजित केले नसेल त्यांनी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सुचना विचारात घेऊन प्रचलित पद्धतीने/ अन्य पर्यायी पद्धतीचा वापर करून ऑनलाईन / अन्य शक्य पर्यायी पद्धतीने मूल्यमापन आयोजित करून विद्यार्थ्यांना गुणदान करावे व सदर गुण संगणक प्रणालीमध्ये नमूद करावेत.

अ) (५) श्रेणी विषयांचे मूल्यमापन

श्रेणी विषयांसाठी विहित पद्धतीने व यावर्षी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सुचना विचारात घेऊन गुणदान करून विद्यार्थ्यांना प्राप्त झालेल्या श्रेणी, संगणक प्रणालीमध्ये नमूद कराव्यात.

अ) (६) उपरोक्त कार्यप्रणालीनुसार अंतिम करण्यात आलेल्या निकालाने समाधान न झालेल्या विद्यार्थ्यांसाठी कोविड -१९ ची परिस्थिती सर्वसामान्य झाल्यानंतर राज्य मंडळामार्फत प्रचलित



पध्दतीनुसार आयोजित केल्या जाणाऱ्या परीक्षांमध्ये श्रेणीसुधार योजनेअंतर्गत लगतच्या दोन संधी उपलब्ध असतील. उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा श्रेणीसुधार योजनेचे (Class Improvement Scheme) सर्व नियम या विद्यार्थ्यांना लागू असतील.

**ब) पुनर्परीक्षार्थी विद्यार्थ्यांसाठी कार्यपद्धती**

**ब) (१) काही विषयांसाठी प्रविष्ट पुनर्परीक्षार्थी (नियमित व खाजगी पुनर्परीक्षार्थी)**

सदर विद्यार्थ्यांसाठी विषयनिहाय, इयत्तानिहाय भारांश आणि गुणविभागणी पुढीलप्रमाणे राहिल.

**तक्ता -४**

अ.क्र.	इयत्ता	मूल्यमापनाचा तपशिल	भारांश
१.	इयत्ता १० वी	इयत्ता १० वी मधील मंडळाच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन विषयांचे सरासरी गुण	५०%
२.	इयत्ता १२ वी	राज्य मंडळाच्या यापूर्वीच्या इयत्ता १२ वी च्या परीक्षांमध्ये उत्तीर्ण झालेल्या विषयांच्या लेखी परीक्षेतील प्राप्त गुणांची सरासरी	५०%

**तक्ता - ५**

इ.१२ वी लेखी परीक्षा एकूण निर्धारित गुण	लेखी परीक्षा इयत्ता निहाय गुण विभागणी		तोंडी/ प्रात्यक्षिक/ अंतर्गत मूल्यमापन गुण इ.१२ वी	इयत्तानिहाय गुण		एकूण गुण
	इ.१० वी (५० %)	इ. १२ वी (५० %)		इ. १० वी	इ. १२ वी	
१००	५०	५०	०	५०	५०	१००
८०	४०	४०	२०	४०	६०	१००
७०	३५	३५	३०	३५	६५	१००
५०	२५	२५	५०	२५	७५	१००
८०	४०	४०	७०	४०	११०	१५०
०	०	०	१००	०	१००	१००
८०	४०	४०	१२०	४०	१६०	२००
१००	५०	५०	१००	५०	१५०	२००
१६०	८०	८०	४०	८०	१२०	२००
८०	४०	४०	१२०	४०	१६०	२००
६०	३०	३०	४०	३०	७०	१००



राज्य मंडळाच्या यापूर्वीच्या इयत्ता १२ वी च्या परीक्षेत एक वा अधिक विषयांत उत्तीर्ण न होऊ शकल्यामुळे पुनर्परीक्षार्थी म्हणून प्रविष्ट झालेल्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत लेखी परीक्षेसाठी उपरोक्त तक्ता - ५ प्रमाणे गुण निर्धारित केले जातील.

**ब) (१.१) विद्यार्थ्यांस इयत्ता १० वी मध्ये मंडळाच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन विषयांचे सरासरी गुण**

- i. मंडळामार्फत उच्च माध्यमिक शाळांना गुण भरण्याची संगणकीय प्रणाली उपलब्ध करून देण्यात येईल.
- ii. इ. १२ वी परीक्षेसाठी प्रविष्ट झालेल्या प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या इ.१० वीच्या निकालावरून सर्वोत्तम गुण असलेल्या ३ विषयांमध्ये प्राप्त गुणांची सरासरी (१०० पैकी) भरण्याची सुविधा असेल. सदर इ. १० वीच्या सरासरी गुणांवरून, इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.१० वीच्या भारांशानुसार (म्हणजेच तक्ता -५ मध्ये दर्शविण्यात आल्याप्रमाणे ८०/५०/४०/३५/३०/२५ गुणांसाठी) गुण संगणक प्रणालीद्वारे रूपांतर होऊन विद्यार्थ्यांस प्रदान केले जातील.
- iii. सदर गुणांची मंडळ स्तरावर पडताळणी करण्यासाठी सदर विद्यार्थ्याने इ. १० वी उत्तीर्ण केलेल्या परीक्षेचा महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंदवावा. सदर विद्यार्थी एका पेक्षा अधिक वेळा मंडळाच्या परीक्षेस प्रविष्ट झाला असल्यास सूट मिळालेल्या प्रत्येक विषयासमोर त्या परीक्षेचे महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंद करावा.
- iv. इयत्ता १२ वी च्या ज्या विषयांसाठी १०० गुणांचे तोंडी / प्रात्यक्षिक परीक्षा / तत्सम मूल्यमापन निर्धारित केले आहे अशा विषयांसाठी इ.१० वी व इ.११ वी चे गुण विचारात घेतले जाणार नाहीत.
- v. इतर मंडळाच्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत त्याचे इ.१० वी च्या परीक्षेच्या मूळ गुणपत्रकावरून सर्वोत्तम गुण मिळालेल्या ३ विषयांचे सरासरी गुण (१०० पैकी) काढून उपरोक्त क्र. ii प्रमाणे संगणक प्रणालीत भरण्यात यावेत.

**ब) (१.२) राज्य मंडळाच्या यापूर्वी इयत्ता १२ वी च्या परीक्षांमध्ये उत्तीर्ण झालेल्या विषयांच्या लेखी परीक्षेतील प्राप्त गुणांची सरासरी**

- i. सदर विद्यार्थ्यांसाठी यापूर्वी इ. १२ वी परीक्षेसाठी प्रविष्ट होऊन उत्तीर्ण झालेल्या विषयांच्या बाबतीत सदर परीक्षेचे वर्ष व बैठक क्रमांक भरण्याची सुविधा असेल. विद्यार्थी एका पेक्षा अधिक वेळा मंडळाच्या परीक्षेस प्रविष्ट झाला असल्यास विषयनिहाय महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंद करण्याची सुविधा असेल.
- ii. यामध्ये शाळांनी माहिती भरल्यानंतर सदर विद्यार्थ्यांस इ.१२ वी मध्ये उत्तीर्ण झालेल्या विषयांच्या लेखी परीक्षेत मिळालेल्या गुणांची सरासरी संगणक प्रणालीमार्फत गणन करून निश्चित करण्यात येईल.
- iii. इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.१२ वीच्या भारांशानुसार म्हणजेच तक्ता -५ मध्ये दर्शविण्यात आल्याप्रमाणे ८०/५०/४०/३५/३०/२५ गुणांसाठी

उपरोक्त नमूद इ. १२ वीच्या सरासरी गुणांचे संगणक प्रणालीमधून रूपांतर होऊन संगणक प्रणालीद्वारे विद्यार्थ्यास सदर गुण प्रदान केले जातील.

ब) (१.३) मंडळाच्या विहित कार्यपद्धतीनुसार विद्यार्थ्यास इ.१२ वीच्या अंतिम तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन यामध्ये प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण अंतिम निकालात समाविष्ट करणे.

- ज्या उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी विषयनिहाय मंजूर आराखडयानुसार तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा / अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन पूर्ण केलेले आहे. त्यामध्ये विद्यार्थ्यास विषयनिहाय प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण संगणकीय प्रणालीत भरण्यात यावेत.
- अपवादात्मक परिस्थितीत ज्या उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन आयोजित केले नसेल त्यांनी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन प्रचलित पद्धतीने/ अन्य पर्यायी पद्धतीचा वापर करून ऑनलाईन / अन्य शक्य पर्यायी पद्धतीने मूल्यमापन आयोजित करून विद्यार्थ्यांना गुणदान करावे व सदर गुण संगणक प्रणालीमध्ये नमूद करावेत.

ब) (१.४) श्रेणी विषयांचे मूल्यमापन

ज्या विद्यार्थ्यांना एक किंवा अधिक श्रेणी विषयांसाठी सूट मिळालेली नाही त्या विद्यार्थ्यांसाठी विहित पद्धतीने व यावर्षी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन गुणदान करावे व विद्यार्थ्यांना प्राप्त झालेल्या श्रेणी, संगणक प्रणालीमध्ये नमूद कराव्यात.

ब) (२) श्रेणी विषयांव्यतिरिक्त एकाही विषयात उत्तीर्ण न झालेले पुनर्परीक्षार्थी (नियमित व खाजगी पुनर्परीक्षार्थी)

राज्य मंडळाच्या यापूर्वीच्या इयत्ता १२ वी च्या परीक्षेत श्रेणी विषयांव्यतिरिक्त एकाही विषयात उत्तीर्ण न झाल्याने पुनर्परीक्षार्थी म्हणून प्रविष्ट झालेल्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत लेखी परीक्षेसाठी उपरोक्त तक्ता -५ प्रमाणे विषय व इयत्तानिहाय गुणविभागणी तसेच खालील तक्ता - ६ प्रमाणे भारांश राहिल.

तक्ता - ६

अ .क्र.	इयत्ता	मूल्यमापनाचा तपशिल	भारांश
१.	इयत्ता १० वी	इयत्ता १० वी मधील मंडळाच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन विषयांचे सरासरी गुण	५०%
२.	इयत्ता १२ वी	सराव चाचण्या, गृहकार्य, प्रकल्प, तत्सम अंतर्गत मूल्यमापनातील विषयनिहाय गुण	५०%

ब) (२.१) विद्यार्थ्यास इयत्ता १० वी मध्ये मंडळाच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन विषयांचे सरासरी गुण

- मंडळामार्फत उच्च माध्यमिक शाळांना गुण भरण्याची संगणकीय प्रणाली उपलब्ध करून देण्यात येईल.

- ii. इ. १२ वी परीक्षेसाठी प्रविष्ट झालेल्या प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या इ.१० वीच्या निकालावरून सर्वोत्तम गुण असलेल्या ३ विषयांमध्ये प्राप्त गुणांची सरासरी (१०० पैकी) भरण्याची सुविधा असेल. सदर इ. १० वीच्या सरासरी गुणांवरून, इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.१० वीच्या भारांशानुसार (म्हणजेच तक्ता -५ मध्ये दर्शविण्यात आल्याप्रमाणे ८०/५०/४०/३५/३०/२५ गुणांसाठी) गुण संगणक प्रणालीद्वारे रूपांतर करून विद्यार्थ्यास प्रदान केले जातील.
- iii. सदर गुणांची मंडळ स्तरावर पडताळणी करण्यासाठी सदर विद्यार्थ्याने इ. १० वी उत्तीर्ण केलेल्या परीक्षेचा महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंदवावा. सदर विद्यार्थी एका पेक्षा अधिक वेळा मंडळाच्या परीक्षेस प्रविष्ट झाला असल्यास सूट मिळालेल्या प्रत्येक विषयासमोर त्या परीक्षेचे महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंद करावा.
- iv. इयत्ता १२ वी च्या ज्या विषयांसाठी १०० गुणांचे तोंडी / प्रात्यक्षिक परीक्षा / तत्सम मूल्यमापन निर्धारित केले आहे अशा विषयांसाठी इ.१० वी चे गुण विचारात घेतले जाणार नाहीत.
- v. इतर मंडळाच्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत त्याचे इ.१० वी च्या परीक्षेच्या मूळ गुणपत्रकावरून सर्वोत्तम गुण मिळालेल्या ३ विषयांचे सरासरी गुण (१०० पैकी) काढून उपरोक्त क्र. ii प्रमाणे संगणक प्रणालीत भरण्यात यावेत.

**ब) (२.२) इ. १२ वी मधील सराव चाचण्या, गृहकार्य, प्रकल्प, तत्सम अंतर्गत मूल्यमापनातील विषयनिहाय गुण**

- i. अशा विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत उच्च माध्यमिक शाळांनी/ कनिष्ठ महाविद्यालयाने विषयनिहाय मंजूर आराखड्यानुसार ऑनलाईन / ऑफलाईन पद्धतीने सराव चाचण्या, स्वाध्याय, गृहकार्य, प्रकल्प वा तत्सम मूल्यमापन यापैकी एक किंवा अधिक बाबींच्या आधारे मूल्यमापन करून विद्यार्थ्यास गुणदान करावे.
- ii. सदर विषयनिहाय प्राप्त गुण संगणक प्रणालीत भरल्यानंतर तक्ता -५ मध्ये नमूद इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.१२ वीच्या भारांशानुसार म्हणजेच ८०/५०/४०/३५/३०/२५ गुणांसाठी सदर गुणांचे संगणक प्रणालीमधून रूपांतर होऊन सदर गुण विद्यार्थ्यास संगणक प्रणालीद्वारे प्रदान केले जातील.

**ब) (२.३) मंडळाच्या विहित कार्यपद्धतीनुसार विद्यार्थ्यास इ.१२ वीच्या अंतिम तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन यामध्ये प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण अंतिम निकालात समाविष्ट करणे.**

- i. ज्या उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी विषयनिहाय मंजूर आराखड्यानुसार तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा / अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन पूर्ण केलेले आहे. त्यामध्ये विद्यार्थ्यास विषयनिहाय प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण संगणकीय प्रणालीत भरण्यात यावेत.
- ii. अपवादात्मक परिस्थितीत ज्या उच्च माध्यमिक शाळांनी तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन आयोजित केले नसेल त्यांनी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन प्रचलित पद्धतीने/ अन्य पर्यायी पद्धतीचा वापर करून ऑनलाईन/अन्य

शक्य पर्यायी पद्धतीने मूल्यमापन आयोजित करून विद्यार्थ्यांना गुणदान करावे व सदर गुण संगणक प्रणालीमध्ये नमूद करावेत.

**ब) (२.४) श्रेणी विषयांचे मूल्यमापन**

ज्या विद्यार्थ्यांना एक किंवा अधिक श्रेणी विषयांसाठी सूट मिळालेली नाही त्या विद्यार्थ्यांसाठी विहित पद्धतीने व यावर्षी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सुचना विचारात घेऊन गुणदान करावे व विद्यार्थ्यांना प्राप्त झालेल्या श्रेणी, संगणक प्रणालीमध्ये नमूद कराव्यात.

**क) खाजगी विद्यार्थ्यांसाठी कार्यपद्धती ( फॉर्म नंबर १७)**

**तक्ता - ७**

अ.क्र.	इयत्ता	मूल्यमापनाचा तपशिल	भारांश
१.	इयत्ता १० वी	इयत्ता १० वी मधील मंडळाच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन विषयांचे सरासरी गुण	५०%
२.	इयत्ता १२ वी	सराव चाचण्या, गृहकार्य, प्रकल्प, तत्सम अंतर्गत मूल्यमापनातील विषयनिहाय गुण	५०%

**क) (१) विद्यार्थ्यास इयत्ता १० वी मध्ये मंडळाच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन विषयांचे सरासरी गुण**

- मंडळामार्फत उच्च माध्यमिक शाळांना गुण भरण्याची संगणकीय प्रणाली उपलब्ध करून देण्यात येईल.
- इ. १२ वी परीक्षेसाठी प्रविष्ट झालेल्या प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या इ.१० वीच्या निकालावरून सर्वोत्तम गुण असलेल्या ३ विषयांमध्ये प्राप्त गुणांची सरासरी (१०० पैकी) भरण्याची सुविधा असेल. सदर इ. १० वीच्या सरासरी गुणांवरून, इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.१० वीच्या भारांशानुसार (म्हणजेच तक्ता -५ मध्ये दर्शविण्यात आल्याप्रमाणे ८०/५०/४०/३५/३०/२५ गुणांसाठी) गुण संगणक प्रणालीद्वारे रूपांतर करून विद्यार्थ्यास प्रदान केले जातील.
- सदर गुणांची मंडळ स्तरावर पडताळणी करण्यासाठी सदर विद्यार्थ्याने इ. १० वी उत्तीर्ण केलेल्या परीक्षेचा महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंदवावा. सदर विद्यार्थी एका पेक्षा अधिक वेळा मंडळाच्या परीक्षेस प्रविष्ट झाला असल्यास सूट मिळालेल्या प्रत्येक विषयासमोर त्या परीक्षेचे महिना, वर्ष व बैठक क्रमांक नोंद करावा.
- इयत्ता १२ वी च्या ज्या विषयांसाठी १०० गुणांचे तोंडी / प्रात्यक्षिक परीक्षा / तत्सम मूल्यमापन निर्धारित केले आहे अशा विषयांसाठी इ.१० वी चे गुण विचारात घेतले जाणार नाहीत.
- इतर मंडळाच्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत त्याचे इ.१० वी च्या परीक्षेच्या मूळ गुणपत्रकावरून सर्वोत्तम गुण मिळालेल्या ३ विषयांचे सरासरी गुण (१०० पैकी) काढून उपरोक्त क्र. ii प्रमाणे संगणक प्रणालीत भरण्यात यावेत.

क) (२) इ. १२ वी मधील सराव चाचण्या, गृहकार्य, प्रकल्प, तत्सम अंतर्गत मूल्यमापनातील विषयनिहाय गुण

- अशा विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत उच्च माध्यमिक शाळांनी/ कनिष्ठ महाविद्यालयाने विषयनिहाय मंजूर आराखडयानुसार ऑनलाईन / ऑफलाईन पद्धतीने सराव चाचण्या, स्वाध्याय, गृहकार्य, प्रकल्प वा तत्सम मूल्यमापन यापैकी एक किंवा अधिक बाबींच्या आधारे मूल्यमापन करून विद्यार्थ्यांस गुणदान करावे.
- सदर विषयनिहाय प्राप्त गुण संगणक प्रणालीत भरल्यानंतर तक्ता -५ मध्ये नमूद इ. १२ वीच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निश्चित केलेल्या इ.१२ वीच्या भारांशानुसार म्हणजेच ८०/५०/४०/३५/३०/२५ गुणांसाठी सदर गुणांचे संगणक प्रणालीमधून रूपांतर होऊन सदर गुण विद्यार्थ्यांस संगणक प्रणालीद्वारे प्रदान केले जातील.

क) (३) मंडळाच्या विहित कार्यपद्धतीनुसार विद्यार्थ्यांस इ.१२ वीच्या अंतिम तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन यामध्ये प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण अंतिम निकालात समाविष्ट करणे.

- ज्या उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी विषयनिहाय मंजूर आराखडयानुसार तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा / अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन पूर्ण केलेले आहे. त्यामध्ये विद्यार्थ्यांस विषयनिहाय प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण संगणकीय प्रणालीत भरण्यात यावेत.
- अपवादात्मक परिस्थितीत ज्या उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा / अंतर्गत / तत्सम मूल्यमापन आयोजित केले नसेल त्यांनी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन प्रचलित पद्धतीने/ अन्य पर्यायी पद्धतीचा वापर करून ऑनलाईन/अन्य शक्य पर्यायी पद्धतीने मूल्यमापन आयोजित करून विद्यार्थ्यांना गुणदान करावे व सदर गुण संगणक प्रणालीमध्ये नमूद करावेत.

क) (४) श्रेणी विषयांचे मूल्यमापन

श्रेणी विषयांसाठी विहित पद्धतीने व यावर्षी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन गुणदान करून विद्यार्थ्यांना प्राप्त झालेल्या श्रेणी, संगणक प्रणालीमध्ये नमूद कराव्यात.

ड) तुरळक विषय घेऊन प्रविष्ट होणारे परीक्षार्थी ( Isolated Candidates )

तक्ता -८

अ.क्र.	मूल्यमापनाचा तपशिल	गुण
१.	राज्य मंडळाच्या वा अन्य मंडळाच्या यापूर्वीच्या इ.१२ वी च्या परीक्षेमध्ये उत्तीर्ण झालेल्या सर्व विषयांच्या लेखी परीक्षेतील प्राप्त गुणांची सरासरी	विषयनिहाय निर्धारित मूल्यमापना प्रमाणे
२.	विद्यार्थ्यांचे इ.१२ वीचे अंतिम तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत मूल्यमापन	विषयनिहाय निर्धारित मूल्यमापना प्रमाणे

- राज्य मंडळाच्या वा अन्य मंडळाच्या यापूर्वीच्या इ.१२ वी च्या परीक्षेमध्ये उत्तीर्ण झालेल्या व वेगळ्या विषयांसाठी तुरळक विषय घेऊन प्रविष्ट झालेल्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत त्याने

- यापूर्वीच्या इ.१२ वी च्या परीक्षेमध्ये उत्तीर्ण झालेल्या सर्व विषयांच्या लेखी परीक्षेत प्राप्त गुणांच्या सरासरी एवढे (१०० पैकी) गुण प्रविष्ट झालेल्या विषयाच्या लेखी परीक्षेसाठी विषयनिहाय निर्धारित केलेल्या गुणांमध्ये रुपांतरीत करून देण्यात येतील.
- ii. उच्च माध्यमिक शाळांनी/ कनिष्ठ महाविद्यालयांनी संगणक प्रणालीमध्ये अशा विद्यार्थ्यांचे यापूर्वी उत्तीर्ण झालेले विषय, परीक्षेचा महिना व वर्ष तसेच बैठक क्रमांक अचूक नोंदवावेत.
  - iii. उच्च माध्यमिक शाळांनी / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी विषयनिहाय मंजूर आराखडयानुसार तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत मूल्यमापन केलेले आहे. त्यामध्ये विद्यार्थ्यांस विषयनिहाय प्रत्यक्ष प्राप्त झालेले गुण संगणकीय प्रणालीत भरण्यात यावेत.
  - iv. अपवादात्मक परिस्थितीत ज्या उच्च माध्यमिक शाळांनी तोंडी/ प्रात्यक्षिक परीक्षा/ अंतर्गत मूल्यमापन आयोजित केले नसेल त्यांनी मंडळाने दिलेल्या विशेष मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन प्रचलित पद्धतीने/ अन्य पर्यायी पद्धतीचा वापर करून ऑनलाईन/अन्य शक्य पर्यायी पद्धतीने मूल्यमापन करून विद्यार्थ्यांना गुणदान करावे व सदर गुण संगणक प्रणालीमध्ये नमूद करावेत.

### इ) श्रेणीसुधार योजनेअंतर्गत प्रविष्ट विद्यार्थी

श्रेणीसुधार योजनेअंतर्गत उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षा सन २०२१ साठी प्रविष्ट झालेल्या विद्यार्थ्यांसाठी मंडळाच्या प्रचलित पद्धतीनुसार श्रेणीसुधार योजनेअंतर्गत असलेल्या दोन संधींमध्ये उपरोक्त रद्द झालेल्या परीक्षेची गणना करण्यात येणार नाही. त्यामुळे त्याला उर्वरित एक किंवा दोन संधी उपलब्ध असतील.

- i. उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षा मार्च २०२० मध्ये सर्व विषयांसह प्रविष्ट होऊन उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांना नोव्हेंबर - डिसेंबर २०२० मधील परीक्षेत प्रथम संधी उपलब्ध होती. आता यानंतर मंडळामार्फत आयोजित करण्यात येणाऱ्या प्रथम परीक्षेची आणखी एक संधी अशा विद्यार्थ्यांना उपलब्ध असेल.
- ii. उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षा नोव्हेंबर - डिसेंबर २०२० मध्ये सर्व विषयांसह प्रविष्ट होऊन उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांना एप्रिल - मे २०२१ मधील परीक्षेत प्रथम संधी उपलब्ध होती तथापि सदर परीक्षा रद्द झाल्याने आता यानंतर मंडळामार्फत आयोजित करण्यात येणाऱ्या लगतच्या पुढील दोन परीक्षांच्या संधी अशा विद्यार्थ्यांना उपलब्ध असतील.
- iii. वरील (i) व (ii) विचारात घेता अशा विद्यार्थ्यांचा निकाल तयार करण्यात येणार नाही.

### ३. उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालय स्तरावर निकाल समितीची स्थापना

प्रत्येक उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालय त्यांच्या स्तरावर मुख्याध्यापक/ प्राचार्य यांच्यासह कमाल ०७ सदस्य असलेली निकाल समिती गठीत करेल. संबंधित शाळेचे मुख्याध्यापक/ प्राचार्य सदर समितीचे अध्यक्ष राहतील. सदस्यांपैकी उपमुख्याध्यापक/उपप्राचार्य/पर्यवेक्षक /सेवाजेष्ठ शिक्षक समितीचे सदस्य सचिव म्हणून काम पाहतील.

- i. संबंधित विषय शिक्षक आपल्या विषयांचा वरील कार्यपद्धतीनुसार निकाल तयार करतील व सदर निकाल वर्गशिक्षकाकडे सादर करतील.
- ii. वर्गशिक्षक विषय शिक्षकांनी सादर केलेल्या विषयनिहाय गुणांचे व श्रेणीचे संकलन करून आपल्या वर्गाचा निकाल मंडळाने निश्चित केलेल्या विहित नमुन्यात तयार करून, शाळेच्या निकाल समितीकडे सादर करेल.
- iii. निकाल समिती वर्गशिक्षकांनी तयार केलेल्या निकालाचे परीक्षण व नियमन करून वरील कार्यपद्धतीनुसार अचूक असल्याची खात्री करून स्वाक्षरीसह दोन प्रतीत प्रमाणित करेल.
- iv. निकाल समितीने प्रमाणित केलेले गुण व श्रेणी संबंधित उच्च माध्यमिक शाळेच्या / कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या मुख्याध्यापकांनी/ प्राचार्यांनी संगणक प्रणालीत नोंदवावेत.
- v. निकाल समितीने अंतिम केलेल्या निकालपत्रकाची एक मूळ प्रत समिती सदस्यांच्या स्वाक्षरीने उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयात मुख्याध्यापकाच्या/ प्राचार्यांच्या अभिरक्षेत ठेवण्यात येईल.
- vi. निकाल समितीने अंतिम केलेल्या निकालपत्रकाची दुसरी मूळ प्रत व इ.११ वीच्या विद्यार्थीनिहाय अंतिम निकालाची समितीने साक्षांकित केलेली प्रत सीलबंद पाकिटात विभागीय मंडळाकडे सादर करण्यात यावी. यासोबत अन्य मंडळातून इयत्ता १० वी, इयत्ता ११ वी उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत सदर वर्गाच्या गुणपत्रिकेची साक्षांकित प्रत सादर करण्यात यावी.

#### ४. अभिलेख जतन करणे

इयत्ता ११ वीच्या वार्षिक मूल्यमापनाचे अभिलेख व इयत्ता १२ वीच्या अंतर्गत मूल्यमापनाच्या संदर्भातील सर्व अभिलेख, संबंधित उत्तरपत्रिका व तत्सम बाबी निकाल समितीच्या पडताळणीनंतर सीलबंद करून मुख्याध्यापकांच्या/ प्राचार्यांच्या ताब्यात ठेवण्यात याव्यात.

माध्यमिक शाळा संहितेनुसार सदर अभिलेख सुमारे अठरा महिने जतन करून ठेवण्यात यावेत व आवश्यकता भासेल तेव्हा शालेय शिक्षण विभागाच्या क्षेत्रीय अधिकार्यांना / पथकास पडताळणीसाठी उपलब्ध करून देण्यात यावेत.

#### ५. अभिलेखांची पडताळणी

उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षेच्या संदर्भातील विद्यार्थी मूल्यमापन नोंदपत्रके, आवश्यक अभिलेख व तत्सम बाबी यांची तपासणी/ पडताळणी मंडळाकडून विभागीय मंडळे व शालेय शिक्षण विभागातील क्षेत्रीय अधिकारी / पथकांमार्फत करण्यात येईल. शाळांनी संगणकीय प्रणालीमध्ये विद्यार्थीनिहाय भरलेल्या गुणांच्या नोंदी व उच्च माध्यमिक शाळेकडे/ कनिष्ठ विद्यालयाकडे उपलब्ध असलेल्या अभिलेखातील प्रत्यक्ष गुण याची पडताळणी करण्यात येईल.



## ६. कार्यपद्धतीचे उल्लंघन करणाऱ्या उच्च माध्यमिक शाळांच्या/ कनिष्ठ विद्यालयांच्या बाबतीत करावयाची कारवाई

सदर शासन निर्णयाद्वारे दिलेल्या कार्यपद्धतीचे व या संदर्भात मंडळाने दिलेल्या सुचनांचे उल्लंघन करणाऱ्या उच्च माध्यमिक शाळा/ कनिष्ठ विद्यालय/ व्यक्ती/ समिती पालन करणार नाहीत अथवा त्यामध्ये कसूर करतील वा अभिलेखांमध्ये गैरप्रकार करतील, अशा उच्च माध्यमिक शाळा/ कनिष्ठ विद्यालय यांच्याबाबतीत

१. मंडळ मान्यता , मंडळ सांकेतांक काढून घेण्याची कार्यवाही करण्यात येईल.
२. निकाल तयार करणाऱ्या प्रक्रियेतील कोणत्याही घटकाने कार्यपद्धतीचे उल्लंघन केल्यास/ दस्तऐवजात फेरफार केल्यास अथवा गैरप्रकार व अनियमितता केल्यास दोषीवर शिस्तभंग विषयक आणि / किंवा आर्थिक दंडात्मक कारवाई करण्यात येईल.
३. गैरप्रकार व अनियमितता याचे स्वरूप पाहून सदर उच्च माध्यमिक शाळेतील / कनिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचे निकाल राखीव ठेवणे / रद्द करणे याचा निर्णय मंडळातर्फे घेण्यात येईल.

वरीलपैकी एक किंवा अधिक प्रकारची कारवाई करण्याचे अधिकार संबंधित सक्षम प्राधिकरणास राहतील.

## ७. मंडळाच्या संगणक प्रणालीवर उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी भरलेली माहिती अंतिम समजली जाणे

विद्यार्थ्यांचे विषयनिहाय गुण भरण्यासाठी मंडळामार्फत संगणकीय प्रणाली उपलब्ध करून देण्यात येईल. सदर प्रणालीवर उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांच्या निकाल समितीने अंतिम केलेले विद्यार्थ्यांचे विषयनिहाय गुण मंडळाने दिलेल्या मुदतीत भरावेत. उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांनी सदर गुण अंतिम करून प्रणालीमध्ये सादर केल्यानंतर त्यामध्ये कोणत्याही प्रकारचा बदल करता येणार नाही. त्यामुळे संगणकीय प्रणालीमध्ये माहिती भरण्यापूर्वी योग्य ती खात्री करून व आवश्यक ती दक्षता घेऊनच माहिती भरावी.

## ८. कोणत्याही प्रकारचे मूल्यमापन न झालेले विद्यार्थी (दिव्यांग विद्यार्थ्यांसहीत )

अपवादात्मक परिस्थितीमध्ये उच्च माध्यमिक शाळा/ कनिष्ठ विद्यालयाने आयोजित केलेल्या सराव चाचण्या, प्रथम सत्र, सराव परीक्षा अथवा इतर अंतर्गत मूल्यमापनासाठी एखादा विद्यार्थी उपस्थित नसेल तर अशा विद्यार्थ्याबाबत ऑनलाइन, दूरध्वनीद्वारे वा तत्सम प्रक्रियेद्वारे एकास एक पद्धतीने वस्तुनिष्ठ मूल्यमापन करावे व आवश्यक नोंदी करून गुणदान करावे.

दिव्यांग विद्यार्थ्याबाबत ऑनलाइन/ दूरध्वनीद्वारे एकास एक पद्धतीने वस्तुनिष्ठ मूल्यमापन करावे व आवश्यक नोंदी करून गुणदान करावे.

## ९. श्रेणी विषयांचे मूल्यमापन

उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षेसाठी श्रेणी विषयांचे अंतर्गत मूल्यमापन मंडळाच्या प्रचलित पद्धतीनुसार तसेच मंडळाच्या विशेष मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन पूर्ण करून विषयनिहाय श्रेणी , मंडळातर्फे देण्यात आलेल्या संगणक प्रणालीत नोंदवावी.

## १०. गुणपडताळणी / उत्तरपत्रिकांच्या छायांकित प्रती मिळणे / पुनर्मूल्यांकन

उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षा सन २०२१ चा निकाल उच्च माध्यमिक शाळास्तरावर / कनिष्ठ महाविद्यालय स्तरावर उपरोक्त नमूद केलेल्या विविध मूल्यांकन प्रक्रियेद्वारे तयार करण्यात येत असल्याने तसेच अंतर्गत मूल्यमापनासाठी ग्राह्य धरलेल्या प्रथम सत्र परीक्षा / सराव परीक्षा / अन्य मूल्यमापन इ. परीक्षांच्या उत्तरपत्रिका विद्यार्थ्यांना दाखविल्या / घरी दिल्या जात असल्याने गुणपडताळणी, उत्तरपत्रिकांची छायांकित प्रती मिळणे, पुनर्मूल्यांकन या सुविधा सदर परीक्षेसाठी कोणत्याही स्तरावर उपलब्ध नसतील.

## ११. कार्यवाहीचे वेळापत्रक

सदर धोरणानुसार उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षा सन २०२१ साठी विद्यार्थ्यांची मूल्यमापन प्रक्रिया पूर्ण करण्याचे सविस्तर वेळापत्रक व आवश्यक सूचना या राज्य मंडळामार्फत जाहीर करण्यात येईल.

## १२. उच्च माध्यमिक शाळा/ कनिष्ठ महाविद्यालय यांना सहाय्य

उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षा सन २०२१ मूल्यमापन प्रक्रिया उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालय स्तरावर गठीत निकाल समितीच्या मार्फत राबविण्यासाठी खालील प्रमाणे सहाय्य उपलब्ध करून देण्यात येईल.

१. सदर मूल्यमापन प्रक्रियेची माहिती उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांना देण्यासाठी वेबिनारचे आयोजन करण्यात येईल.
२. सदर मूल्यमापन प्रक्रियेसंदर्भात सतत विचारले जाणारे प्रश्न व उत्तरे (FAQ) <https://mahahsscboard.in/> अपलोड करण्यात येतील
३. उपरोक्त मूल्यमापन प्रक्रियेतील विद्यार्थी बैठक क्रमांकनिहाय व विषयनिहाय गुण नोंदविण्यासाठी संगणकीय प्रणाली उच्च माध्यमिक शाळा / कनिष्ठ महाविद्यालयांना मंडळामार्फत उपलब्ध करून देण्यात येईल. तसेच याबाबत सविस्तर सूचना मंडळाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात येतील.
४. विभागस्तरावर विभागीय मंडळाचे अधिकारी या मूल्यमापन धोरणाच्या संदर्भात आवश्यक मार्गदर्शन करण्यासाठी उपलब्ध राहतील, त्यासाठी स्वतंत्र हेल्पलाईन उपलब्ध करून देण्यात येईल याची माहिती <https://mahahsscboard.in/> संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात येईल.

१३. उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र (इ.१२ वी) परीक्षा सन २०२१ चा अंतिम निकाल उपरोक्त नमूद मूल्यमापन प्रक्रियेच्या आधारे उच्च माध्यमिक शाळास्तरावर/ कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या स्तरावर गठीत निकाल समितीने परीक्षण व नियमन केलेल्या व मंडळाच्या संगणक प्रणालीत नोंदविलेल्या गुणांच्या आधारे महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे यांच्यामार्फत अंतिम करण्यात येईल. सदर निकालप्रक्रियेत शासनाच्या व मंडळाच्या धोरणानुसार व तरतुदीनुसार देय असलेल्या अन्य गुणांचा लाभ प्रचलित पद्धतीनुसार देय राहील व उत्तीर्णतेचे अन्य निकष लागू राहतील.सदर निकालाच्या आधारे मंडळामार्फत गुणपत्रक व प्रमाणपत्र देण्यात येईल.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या [www.maharashtra.gov.in](http://www.maharashtra.gov.in) या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक क्रमांक २०२१०७०२१६१५१४५१२१ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

( राजेंद्र पवार )

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. मंत्री, शालेय शिक्षण विभाग यांचे खाजगी सचिव
२. मा. राज्यमंत्री, शालेय शिक्षण विभाग यांचे खाजगी सचिव
३. मा.अपर मुख्य सचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग
४. आयुक्त शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
५. अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे
६. संचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे
७. शिक्षण संचालक (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक), महाराष्ट्र राज्य, पुणे
८. सर्व विभागीय अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ
९. सर्व विभागीय सचिव, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ
- १०.सर्व विभागीय शिक्षण उपसंचालक
- ११.प्राचार्य, जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, सर्व
१२. सर्व शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक), जिल्हा परिषद, सर्व.